

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 87-103.

Geliş Tarihi-Received: 09.03.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 21.04.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1450027

Balıkesirli Feyzî'ye Ait Bir Mesnevi

A Mesnavi of Feyzi from Balıkesir

Gülşay ŞAHİN*

Öz

Mesnevi; divan edebiyatında kendi içinde kafiyelenen beyitleri, sınırsız hacim oluşturabilme imkânı ve dinî-fikrî ya da tahkiyeli her türlü konunun işlenebilmesiyle özel bir nazım şeklidir. Adı mesnevi olmasa da özellikle kafiye düzeni ile İslam öncesinde ve Batı tesirli Türk edebiyatında bile teknik olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu, mesnevinin ve mesnevi kafiyesinin şairler için ne kadar kullanışlı olduğunun bir göstergesidir. Kendine has iç başlıkları ve bölümlendirmeleriyle belli bir sistematiğe dayanarak yazılan mesneviler farklı yüzyıllarda farklı derecelerde revaç görmüş, şekil ve muhteva itibarıyla farklı eğilimlerin yansıdığı bir nazım şekli olmuştur. Tahkiyevi olanları; barındırdığı olay örgüleri, merak unsurları ve çatışmalarla Batılı roman ve hikâyeler Türk edebiyatındaki yerini sabitleyinceye kadar büyük bir boşluğu doldurmuştur. Bu anlamda XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarının mesnevi açısından ayrı bir önemi vardır. Çünkü bu dönem artık hem divan edebiyatı geleneğinin hem de özelde mesnevi nazım şeklinin Batılı edebiyat tesirleri nedeniyle varlık mücadelesinde olduğu dönemdir. Bu çalışmada da divan edebiyatının XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında yaşamış Balıkesirli Feyzî'nin divanında bulunan bir mesnevi tanıtılacaktır. Bu mesnevi divan şiirinin yazılmış son mesnevilerinden biri olması nedeniyle önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, Balıkesirli Feyzî, mesnevi.

Abstract

Masnavi is a special form of verse in divan literature with its rhyming couplets, the possibility of creating unlimited volumes and the ability to deal with all kinds of religious, intellectual or narrative subjects. Although it is not called masnavi, it can technically be encountered even in pre-Islamic and Western-influenced Turkish literature, especially with its rhyme scheme. This is an indication of how useful masnavi and masnavi rhyme are for poets. Masnavis, written on the basis of a certain systematic with their own internal headings and divisions have become popular to different degrees in different centuries and have become a form of verse that reflects different tendencies in terms of form and content. Narrative ones; Western novels and stories, with their plots, elements of curiosity and conflicts, filled a huge gap until they secured their place in Turkish literature. In this sense, XIX. end of the century and XX. It has a special importance in terms of masnavi of the beginning of the century. Because this period is a period in which both the divan literature tradition and the masnavi verse form in particular are in a struggle for existence due to Western literary influences. In this study, the 19th century of divan literature end of the century and XX. A mesnevi found in the divan of Feyzî from Balıkesir, who lived in the early 19th century, will be introduced. This masnavi is important because it is one of the last masnavis written in divan poetry.

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Balıkesir/Türkiye, e-posta: gulaysahin@windowslive.com, ORCID: 0000-0002-8011-1338.

Keywords: Divan poetry, Feyzî from Balıkesir, masnavi.

Giriş

Divan edebiyatının edebî bir gelenek hâline gelmesinde gazellerin önemli bir payı olmakla birlikte mesnevi nazım şeklinin de görmezden gelinemeyecek özel bir yeri vardır. Mesneviler özellikle Türkçenin aruzla uyumlu bir şekilde kullanımını pekiştirmiş, divan edebiyatının klasik bir estetik anlayışı geliştirmesine katkı yapmıştır (Yılmaz, 2012, s. 81).

Mesnevi kelimesi "ikişerli" anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Edebiyatta aynı ölçüde ve her beyti kendi içinde kafiyeli bir nazım şeklidir. Yirmi, otuz beyitlik kısa mesneviler olduğu gibi binlerce beyitlik uzun mesneviler de vardır (İpekten, 1994, s. 49). Mesneviler, kolaylığı nedeniyle uzun uzadıya ele alınması gereken konular için müsait bir nazım şekli olmuştur. Farklı milletlerin edebiyat geleneklerinde birbirlerinden etkilenmeden ortaya çıkması mümkün bir nazım şeklidir. Nitekim *Divanü Lugati't-Türk'te* de bazı manzum parçalarda mesnevi kafiyesi kullanılmıştır. Bu da mesnevi kafiyesinin İslam öncesi Türkler arasında var olduğunu gösterir (Okuyucu, 2013, s. 171). Bir edebiyat terimi olarak mesnevi kelimesi her ne kadar Arapça olsa da Araplar tarafından kullanılmamış, Fars edebiyatında tercih edilen bir kelime olmuştur. Genel kabul ise mesnevi kelimesi ve nazım şeklinin Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçtiği yönündedir (İpekten, 1994, s. 50).

Mesnevi edebiyatımızın XI. yüzyılda *Kutadgu Bilig* ile başladığını söylemek mümkündür. XV. yüzyılda mesneviler gelişim dönemindedir. Bu nazım şeklinin en başarılı örnekleri XVI. yüzyılda verilmiştir. Mesnevilerde genellikle dinî-tasavvufi konular işlenirken XVII. yüzyılda özgün konulara, yerel içeriklere yer verilmiştir. XVIII. yüzyılda ise divan edebiyatının genelinde olduğu gibi mesnevide de klasikten uzaklaşma söz konusu olmuştur (Kutlar, 2000, s. 105). Örneğin sebeb-i telif bölümleri değişikliğe uğramış ya da yok olmuştur (Yıldız, 2012, s. 319). Ayrıca Osmanlı-İran ilişkilerinin kötüleşmesi, İran edebiyatının klasik devrindeki gibi başarılı eserler veremiyor olması divan şairlerinin dikkatini yerele yöneltmiş, bu durum mesnevi edebiyatını da etkilemiştir (Yıldız, 2012, 324).

Mine Mengi (1997, s. 234- 235) ise divan edebiyatı ve mesnevi edebiyatının XIX. yüzyıldaki durumunu şöyle özetlemektedir: "*Divan edebiyatının kuruluş ve çöküş döneminde dinî ve tasavvufi şiire ilgi artmıştır. Bu dönem şairleri arasında herhangi bir tarikata mensup olmayan şair yok gibidir. XIX. yüzyılda kullanılan nazım şekilleri eskiye göre farklı olmamakla birlikte bazılarında artma ve azalma vardır. En az kullanılan nazım şekli mesnevidir. Önceki yüzyıllarda binlerce beyitlik yazılırken artık kısa mesneviler yazılmıştır.*" Bu sayı ve hacimce azalmaya içerik değişikliklerinin de sebep olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü realist konular revaçta oldukça mesneviler kısalmıştır (Kartal, 2007, s. 366). Ayrıca XIX. yüzyılda Tanzimatla birlikte hayata geçen Batılı anlayış kültür, sanat ve edebiyatı da Batı estetiğine göre şekillendirmiş, olay anlatan geleneksel metinlerin yerini roman almıştır (Yılmaz, 2012, s. 81).

XIX. yüzyılda yerel içerikli mesnevileriyle Türk edebiyatına yön vermiş Enderunlu Fazıl'ın *Hûbânname* ve *Zenânname'si*, İzzet Molla'nın *Mihnet-keşân* ve *Gülşen-i Aşk'ı* divan edebiyatının son önemli ve ünlü mesnevileridir. Tanzimat edebiyatında Ziya Paşa'nın Harabat adlı eseri ve Abdülhak Hamid Tarhan'ın manzum tiyatrolarında bu nazım şeklinin kullanıldığı görülür (Ünver, 2004, 323). Nitekim XIX. yüzyılın son çeyreği ve XX. yüzyılın başlarında aktif edebî hayatı olan ve Feyzî mahlasını kullanan Balıkesirli Ali Feyzi Bey'in yazmış olduğu bir mesnevi bu çalışmanın konusunu oluşturmakta, Türk edebiyatının son mesnevilerinden biri olması nedeniyle önem taşımaktadır.

Hayatı ve Eserleri

Balıkesirli Feyzî, 1868'de Balıkesir'in Edremit İlçesi'nin Kızılköçü köyünde dünyaya gelmiştir. Tam adı Ali Feyzi Kızılköçü'dür. Babası İstanbul'da medrese eğitimi görmüş eğitimli bir kişidir. Fakat baba, Ali Feyzi Bey küçük yaşta vefat etmiştir. Ali Feyzi Bey rüştiye mezunudur. Zeytin ticareti ile uğraşmıştır. Cemaliye Hanım'la evliliğinden İsmail Nami, Mehmet Naci ve Hüseyin Fâzıl adlarında üç oğlu olmuştur. Gençliğinde Çanakkale'de bulunan Bektâşî dergâhına bağlanmıştır. Politikaya da atılmış olan Ali Feyzi Kızılköçü, Hürriyet ve İhtilaf Fırkasının Edremit Kul Reislîğini yapmıştır. Ancak sonraları istifa etmiştir. Zeytinyağı ve sabun ticareti yapan Ali Feyzi Bey çocuklarının eğitimi için İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'un işgalinden sonra köyüne dönmüştür. 1919-1920 yıllarında Karesi Mutasarrıflığında çalışmış, sonra Kuvayimillîye'ye girmiştir. Cephe kumandanı Ali Çetinkaya aracılığıyla Üçüncü Balıkesir Kongresi'ne delege olmuştur. Edremit'e döndüğünde Yunan işgali boyunca buradaki eski görevini yerine getirmiştir (Tuğlacı, 2017, s. 9). Ülkenin bağımsızlığıyla birlikte Kızılköçü, köyünde sakin bir hayat yaşamış, 1946 yılında vefat etmiştir (Tuğlacı, 2017, s. 10).

Ali Feyzi Kızılköçü'nün İrfan Yolu (Divan), Kur'an Hakkında Mülâhazalarım, Siyer-i Sahâbeden Tercüme-i Hal/ Selman Fârisî, Bektâşîlik Sezgilerimden, Atalar Sözü, Göklere Yere İnsana Bakarak Gençlikte Düşündüklerim, Bir Düşünüş Kâinatın Yaratılışı, Tefekkür Âlem-i HilKate Bir Nazar, İlm-i Maâd İrfan Yolu Haşiye, Divanda Yer Almayan Şiirler, Anılar adlarıyla nazım ve nesir türünde eserleri vardır. Eserlerinden bazılarını Arap harfleriyle bazılarını Latin harfleri ile kimini ise hem Arap hem Latin harfleri ile yazmıştır (<http://alifeyzikizilkeçili.com/eserleri-2/> [Erişim tarihi: 27.07.2023]).

Ali Feyzi Kızılköçü'nün en kapsamlı eserlerinden biri peygamber ve ehlibeyt sevgisiyle yazılmış şiirlerinden oluşmuş divanıdır. Ali Feyzi Bey bu eserini el yazısı olarak hem Arap hem de Latin harfleriyle kaleme almıştır (Tuğlacı, 2017, s. 13). Kızılköçü bu eserinin anlaşılmasını kolaylaştırmak için şiirlerinde geçen bazı ayet ve hadislerin Türkçe açıklamalarını sayfalarına not etmiştir (Tuğlacı, 2017, s. 22). Divanın adı İrfan Yolu diğer bir adıyla Gülzâr-ı Kur'an'a Bir Bakış'tır. Divandaki nazım şekilleri 17 gazel, 3 kaside, 10 mesnevi, 1 terki-i bend, 1 "altı mısralı" başlığıyla müseddes, 2 "beş mısralı" başlığıyla muhammes, 11 koşma, 2 destandır. Divandaki kısalı uzunlu mesnevilerden bazıları "Hanedan-ı nübüvvetin durumu, Hikmet, Hakikat vb." başlıklar taşımaktadır. Mesnevilerde Hz. Muhammed'in methi, noktanın sırrı, ba'su bad'el-mevt imanı, hurs, haset, insanın vahşiliği, vurgunculuk, geçim derdi gibi konular ele alınmıştır. Divandaki mesneviler oldukça kısadır.

Mesnevisi

Şekil ve dil-anlatım özellikleri: Feyzî'nin bu çalışmaya konu olan mesnevisi 164 beyitten oluşmaktadır. Divanıdaki mesnevilerin en uzunudur. Mesnevi aa/ bb/ cc/ dd... şeklinde kafiyelenmiştir. Şiirde recez bahrinin müstef'ilâtün müstef'ilâtün (fa'lün fa'ülün fa'lün fa'ülün) kalıbı kullanılmıştır. Eserde ağırlıklı olarak tam ve zengin kafiyeler kullanılmıştır. Kafiyelerin büyük çoğunluğu Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmaktadır. 20 kadar beytin ise kafiye ve redif ahengi Türkçe kelimeler üzerine kuruludur: belli, telli/ özler, gözler/ ağlayış, çağlayış/ çiçekler, köpükler vb... Bilindiği üzere mesnevilerde diğer nazım şekillerine göre oldukça sade bir dil kullanılır. Türk mesnevi edebiyatı ile aynı doğrultuda olmak üzere Feyzî'nin mesnevisini sade olarak nitelendirmek mümkündür. Ancak işlediği dinî-tasavvufî içerik nedeniyle Arapça ve Farsça kelime ve ibarelerin sayısı az da değildir. Ancak Feyzî'nin külliyyatına göz atıldığında halk şiiri nazım şekillerini ve dilini kullandığı hatta dönemin Batılılaşma temayüllerinin etkisinde kalarak çağdaş bir dil ve anlatım kullandığı eserlerinin olduğu görülür. Şairin verdiği

eserlerin yelpazesi düşünüldüğünde, mesnevisinde diğer eserlerine kıyasla ağır bir dil kullandığını söylemek mümkündür.

Muhteva özellikleri: Mesneviler konularına göre eğitici-öğretici ve yönlendirici yanı ağır basan mesneviler (dinî, tasavvufi, ahlaki, belli bir alanda bilgi veren ve kahramanlık teması işleyen mesneviler), edebiyat değeri ağır basan mesneviler, yaşanan hayatı merkez alan mesneviler olmak üzere çeşitlere ayrılır (Saraç, 2015, s. 80). Feyzî'nin bu mesnevisi ise tasavvufi içerikli bir mesnevidir.

Çalışmaya konu olan mesnevi, Feyzî'nin divanında "Düşünce ve Görüşlerim" başlığı altına düşmüş olduğu şu notla başlamaktadır (<http://alifeyzikizilkeceli.com/eserleri-2/> 27.07.2023. s. 22): "Gençliğimde geceleri deniz ve ovalara nazâr pencereme oturup göklere, ovalara bakıp tefekkür deryasına dalardım ve ertesi günü düşündüklerimi ve sezdiklerimi ona mahsus olan defterime mensur olarak yazardım sonra bu notlardan aldığım ilham ile aşağıda yazacağım şiirleri de ayrıca yazardım. Bu eseri vücuda getiren sebep budur." Bu not, divanın incelediğimiz mesnevinin de içinde bulunduğu pek çok şiirden oluşan "ilk" bölüm için düşünülmüş bir nottur. Bu mesnevinin devamında ise "Güz" başlıklı halk şiiri tarzında yazılmış olan bir manzume bulunmaktadır. Bu manzumenin başına Feyzî "Evvəlki manzumem bahar ve yaz faslına aiddi, bu da güz ve kış faslına aiddir." notunu düşmüştür (Tuğlalı, 2017, s. 122). Güz manzumesi, her ne kadar didaktik unsurlar barındırsa da mevsim betimlemelerinin oldukça yoğun olduğu bir manzumedir. İncelediğimiz mesnevide ise mevsim betimlemelerinden ziyade tasavvufi içerik ağır basmaktadır. Ancak şairin düştüğü nottan yola çıkarak eserin ortaya çıkış ilhamının bahar ve yaz mevsiminden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür.

Klasik bir mesnevi şu bölümleri içerir (Saraç, 2015, s. 81-82):

1. Giriş: Besmele, tevhid, münacat, naat, mesnevinin adına yazıldığı şahsın övgüsü, sebab-i telif bölümlerinden oluşur.
2. Asıl konunun işlendiği bölüm: Bu bölüm mesnevilerin işlediği konulara göre farklılık gösterecektir.
3. Bitiş: Çoğunlukla "hâtime" başlığı ile mesnevinin son bölümü yazılır. Bu bölümde mesnevinin adının ne olduğu, eserin kaç beyitten oluştuğu, şairin kendi eseri ile ilgili değerlendirmesi yer alır ve eser dua ile son bulur.

Bu mesnevide mesnevilerin giriş bölümüne dair sadece "Besmele" bulunmaktadır. Eser birine sunulmayacağından bir methiye ve sebab-i telif bölümü mevcut değildir. Ancak az önce bahsettiğimiz eserin başında bulunan ve şiirin ilhamını ortaya koyan nesir şeklindeki açıklamayı, klasik bir yöntem olmasa bile, sebab-i telif olarak değerlendirmek mümkündür. Eserde besmeleden sonra doğrudan konunun işlenişine geçilmiştir. Kimi mesnevilerde "konunun işlendiği bölüm" ve "hâtime" başlığı arasında, "tevhîd, münâcât, mev'ize, temsîl, fahriyye" gibi başlıklar görülür (Kartal, 2001, s. 92). Mesnevilerin bölümleri genellikle Farsça olan başlıklarla birbirinden ayrılır. Ancak şiirde böyle bir başlıklandırma ve hâtime söz konusu değildir. Şair, mesneviyi numaralandırarak bölümlere ayırmayı tercih etmiştir. Yine de mahlas beytinin de içinde bulunduğu 130. beyitten itibaren olan kısım, öncesinde konunun işlenişini nihayete erdiğinden "hâtime" bölümü olarak değerlendirilebilir. Bu bölümle birlikte mesnevinin beş bölümden oluştuğunu ifade etmek gerekir.

Birinci bölüm: Feyzî, ilk bölümde yaratılışın başlangıcından bahsetmiştir. Allah'ın bütün eserleri yaratılış kitabındadır. Onu ancak ibret gözüyle bakanlar okuyabilir. Tanrı ezelden bir inci gibidir. Nümâyân olmayı dilemiştir. İlk olarak sevgi mayası tecelli etmiştir. Sonra ise kesret vadisi oluşmuştur. Allah gizli yüzünü göstermek için insana hilkat

elbisesi giydirmiştir. Her şeyde müspet ve menfi, fazilet ve rezalet bir aradadır. İnsanoğlunda da durum budur ve âlemde bitmeyen kavgalar bu yaratılıştan kaynaklanır. İnsanın ilk ihtiyacı geçim derdidir. Bu yüzden menfaat hasıl olmuştur. Menfaat, insanı bazen mağlup ederek fazileti terk etmesine sebep olur. İnsan bu meyline rağmen fazileti tercih ederse hayvandan ayrılır.

İkinci bölüm: Feyzî bu bölümde göğün yaratılışını anlatır. Göge bakınca Samanyolu'nun süzüldüğü görülür. Direksiz duran yıldızlar, çiçeklere ve köpüklere benzemektedir. Kayan yıldızlar, koşmakla ve iplik yapmakla teşhis edilmiştir. Ay ise gümüş bir ayna gibidir. Sonra güneş doğar ve diğer gün olur. Yıldızlar kaybolur. Güneş büyük bir projektördür ve hepsinden fazla ışığı vardır. Güneş, dönme kanununa bağlıdır. Gökteki her şey birlikte çarpışmadan yüzer gibidir. Gökler iki günde, yerler ise dört günde yaratılmıştır. Toprak, Allah'ın definesidir. Bu yüzden gök, yeri kıskanır.

Üçüncü bölüm: Bu bölümde yerin yaratılışı anlatılır. Güneş hamel (koç) burcuna girince bulutlar yağmur döküp toprağı sular, nevruz olur. Toprağa ruh gelir. Tohum canlanır. Budaklar yeşerir. Toprağın canlanması ve yeşermesi toprağa yazılan ayetlerdir. Irmaklar akar, rüzgârlar eser. Bunlar şairi vecde getirir. Türlü çiçekler açar. İbret gözüyle bakınca kırlardaki bu işler, bir irfan mektebi gibidir. Meyve içinde çekirdek saklıdır ve o çekirdekten yine kendi gelecektir.

Dördüncü bölüm: Bu bölüm kısa bir vücûdnamedir. İnsanın yaratılışını anlatmaktadır. Âdem, eşyada efdaldır. Allah evladını keremli kılmıştır. Âdem, âlemin Fatiha'sıdır. İsimlerin sırlarını bilen halifedir. "Secde edin." emrini duyunca Şeytan onu kıskanmış, secde etmemiş ve Allah da Şeytan'ı lanetlemiştir. Havva, ona eş olmak için en güzel biçimde sonradan yaratılmıştır. Ancak Âdem'in diğer adı Safiyullah'tır. Tattığı yasak, bir hikmete dönüşmüştür. Âdem ve Havva eziyet çekmiş, affedilince buluşmuşlardır. İnsan önce kan pıhtısı, sonra cenin olarak hâlden hâle geçerek vücuda gelir.

Son bölüm: Şair göğün, yerin ve insanın yaratılış sürecini bu şekilde anlattıktan sonra 130. beyitten itibaren insanlığa hitap etmeye başlamıştır: Sende akıl, kavrama, irade, güç vb. var. Sende böyle emanetler var. Cahilliğinden kurtul. Muhkem ayetler tahrif olunmaz. Madde ve ruh her an yazmakta. Tanrı kelamı sensin. Onun isimlerinin sıfatı sensin. Âdem, yaratılışında gizli ve açık sırları toplamıştır. Onun evladı da bu sırlara vâristir. Aynı noktadan gelmişken insan, Çokluğu görüp olmakta hayran/ Kendi âlemden daha genişken/ Görse olurdu kendinden ürken, diyerek insanın içine düştüğü yanılığa işaret etmiştir. Âdem kılığındaiken gafilce bir ömür sürmenin doğru olmadığı, Tanrı insana sevgisini sunmuşken Şeytan'a uymaktan sakınılması gerektiği anlatılmıştır. Şairin bölüm numarası vermemiş olmasına rağmen 130. beyitle başlayan ve mahlas beytini de içeren bu mev'ize bölümünü "hâtîme" bölümü kabul etmek mümkündür.

Mesnevi Metni

Bismillâhırrahmanırrahîm

1

1 Fâtihü'l-vücûd mazharü'l-ma' bûd
Maḥbûbü'l-ebed ezelde mescûd

Kitâb-ı ḫılqat cemî' -i âşâr
İbret gözüdür keşfeden esrâr

- Bir inci idi ezelde tâbân
Tañrı dilegi oldu nümâyân
- Sevgi mâyesi etdi tecelli
İnciniñ ' aşka olunca meyli
- 5 Coşdu eridi oldu bir deryâ
Dalğalandıkça halk oldu eşyâ
- Tañrı dilegi zuhûra bâdî
Açıldı hemen keşretli vâdî
- Göstermege Hâk muzmer likâsın
Geydirdi bize hilkat libâsın
- Yarıldı kalem yazarken ismi
Ceryâna geldi çıkardı cismi
- Gerçi bitişik menfi ve müşbet
Terkîb-i leff-i neşr-i müretteb (s. 22)
- 10 Cümle fezâil var onda belli
Hem de rezâil yaldızlı telli
- Görmekdeyiz hep nev' -i beşerde
Her ferdi bil bu tipde bu yerde
- Şağlı şollu diğkat et inşâsı
Birbiriniñ ' aksidir a' zâsı
- İç yüzü tıpkı dış yüzün ' aynı
Müşbet menfi bir ceryândır beyni
- İşte bu yüzden etmekte neş'et
Hissi redâ'et bir de fazîlet
- 15 Yalpalandııkça bunlar dimağda
Vağ'alar çıkar şolda ve sağda
- Hilkat îcâbı ' âlemde kavğâ
Bitmez tükenmez şoñsuz bir da'vâ
- İlk ihtiyacdır derd-i ma'îşet
Mecbûrî arar celb-i menfa'at
- Menfa'at onu mağlûb eder de
Şormaz fazîlet var mı ve nerde

- İster olsun o sultân müdebdeb
Nef için olsun ‘ âlem fedâ heb
- 20 Bulmağ becermek bir işgüzârlık
İsterse olsun bir sahtekârlık
- Böyle düşünüş varken vücûdda
Bir de fazîlet günü doğub da
- Etse dimâğî şavkı ihâta
Bedel bulunmaz böyle neşâta
- İnsân-ı kâmil görür fikirle
Nefsin müsâvi cümle beşerle
- Nef i fazîlet etse te‘ âruz
Ahlakça etmez aşlâ temâruz
- 25 Hülâşa işte bu sırr-ı insân
Değilse birdir insânla hayvân
- Budur şafhası *reybe’l-menûmuñ*
Kitâbı budur *Kâf ile Nûmun*
- Bulmaz mı ‘ aceb ferdâda hiç kâr
Fıtratdan olan bugün haberdâr (s. 23)
- 2**
- Şimdi nazar et gör âsumânı
Seyret süzünen şu kehkeşânı
- Ṭâğ-ı felekde nûru’l- meşâbîh
Hafîf dalgalı ziyâsı lâyiğ
- 30 Kandîl midir o parlak çiçekler
Yoksa dalga mı şaçar köpükler
- Yok yok onlar da hep küre elbet
Direksiz durur hayret mi hayret
- Bak bak koşuyor birden şu yıldız
İplik yapıyor nûrdan şu yıldız
- ‘ Aceb nedendir bu hızlı koşmağ
Bir haşmı mı var kaçdı mı yakmağ
- Gümüş ayna mı büyükçe olan
Ay mıdır yoksa şu nûrlar şalan

- 35 Süsler gökleri revnağ fezâdır
Gökler feneri dense sezâdır
- Açık geceler göklere bakmak
Ruha haz verir zevkine tatmak
- Yavaş yavaş hep garba giderler
Hepsi birbirin ta' kib ederler
- Ben mi onlar mı yolcudur bilmem
Yerinde da'im duranın görmem
- Çıkarırken eñ yükseğe bir kısmı
Gider yer altına diğer kısmı
- 40 Gösterdi yüzün doğudan bak gün
Gökyüzünü gör oldu diğer gün
- Yıldızlar eyvâh görünmez oldu
Varlıkları hiç bilinmez oldu
- Ulu prozektör¹ fânûs-ı gerdûn
Ziyâ güneşde hepsinden efzûn
- Yüzü görülmez gözle bakışla
Gördün mü yüzün sen göz açışla
- Etdi ziyâsı dehri ihâta
Yıldızlar etdi vedâ' neşâta
- 45 Ateş iledir ziyâ-yı câmi'
Cihânı eyler nûrile lâmi' (s. 24)
- Tâbi' güneşde kânûn-ı devre
Kendinden büyük kudretli emre
- Fikrim bu yerde hayretde kaldı
Güneş bu şavkı kimlerden aldı
- Bulmaz mı bunu zekî bir insân
İnceler iken enzâr-ı im'ân
- Bu kûbbe nedir kısr-ı zemîn mi
Kısrın içinde her şey emîn mi

¹ projektör

- 50 *Kezâlike nuri* nuṭṭın oku
 Hâliñ görüş hikmetin oku
- Onuñ gibi hiç şimdi fuḥûl yok
 Añladı Tañrıda hiç ufûl yok
- Etmekte tavâf bizleri eflâk
 Duymuş mu bilmem âvâz-ı *levlâk*
- Dönmekte hemen nazîr-i pergâr
 Doğmakta ondan cihânda her vâr
- Basît bakışla menşûr görünüş
 Sağlam nizâmla mevzûndur dönüş
- 55 Hepsi felekde birlik yüzerler
 Çarpışmazlar hiç dürüst giderler
- Halk oldu gökler yevmeyn içinde
 Dört günde yerler kevneyn içinde
- Bir anda neden halk etmedi Hâk
 Fikreyle hikmet var bunda elhâk
- Toprağa himmet bak âsumânî
 Bir mişli fazla var sırrı anın
- Kenz-i Hüdâya definedir hâk
 Reşk idiyor bak zemîne eflâk
- 3
- 60 Şimdi bakalım toprağa ey dil
 Toprakda çokdur define ey dil
- Hamel burcuna girince hûrşîd
 Neş'eler saçar bak çeşid çeşid
- Etmekte ne hoş toprağı sırâb
 Yağmur dökerek göklerden eşhâb (s. 25)
- Nevrûzdur olan cihâna meftûh
 Gökden yağıyor toprağa bak rûh
- Canlandı bakım tohumda özler
 Yaprak açıyor budağda gözler
- 65 Nađiret tâzelik ne sâha-pîrâ
 Bak bak hele gör ne cennet âsâ

Efvâc-ı nebât gelir pür neşât
Kalplere neş'e fikre inbisât

Gülümser durur nađiretle her câ
Ağaçlar geyer libâs-ı hadrâ

Yazmağda felek toprağa âyet
Der *fanzur ilâ âşâr-ı rahmet*

Çiçek deryâsı vurmağda mevce
Babadır gökler toprağdır zevce

70 Çiçekler doğmağdadır sû-be-sû
Cihân 'atârı saçmağda çoğu

Bahar faşlınıñ nevrete-gânı
Andırır 'ayn-ı zevk-ı cinânı

Şadâ-yı şu'ûn olur nağme zen
Fezâda şadâ olur mevce zen

Nûrlar saçarak olduğa cârî
Nevâ oğur diñle cûy-bârı

Hevâ-yı nesîm şadâ-yı ğusûn
Serpinti yağmur sürer erganûn

75 Buluğun göklerden ağlayışı
Şuların da yerde çağlayışı

Tabî'î nağme âheng-i mevzûn
Elhân-ı tıyûr şadâ-yı şu'ûn

Vecd ile şâ'ir çoşmaz mı o dem
Kâbına şığmaz şanki o o dem

Rağş eder bugün felek melekde
Reşk eder bugün melek felekde

Donandı şahrâ kâlîçelerle
Kelebek böcek murğîçelerle

80 Çiçeklere bağ türlü türlü renk
Gösterir bahâr elvândan örnek

'İbret göziyle etdim temâşâ
'İrfân mektebi şu'ûn-ı şahrâ (s. 26)

Tedric ile bak buldu kemâli
Oqu âhengi añla meâli

Türlü çiçekler olmaıda meyve
Neşveden soñra başka bir şive

Her meyvada var bir türlü şüret
Her şürete hâs bir nev'-i lezzet

85 ' Aynı topraıdan iken ğidâsı
Türlü türlüdür ta' amı nemâsı

Kimi yiyirken neşreder revâiyih
Kimi de değil hiç amele şâlih

Bir kısmı oldu bak refte refte
Kısr-ı maşşûşla bir türlü habbe

Meyve içinde şaklı çekirdek
O çekirdekden kendi gelecek

Şağlam bu ceryân zannetme şaşar
Bu yolda her şey ürer hem yaşar

90 Çekirdeklerdir kenzü'l-' avâtıf
Her çekirdekde aşıdır ' âkif

Bir aşıl verir biñlerce tohum
Aşlını korur olduğca tohum

Bahâr hırkasın geyerse devrân
Tohumlar çıkar pür neş'e handân

Topraıdan çıkar şaklı define
' Âlem besleyen ulu hazîne

Yârab bu ikrâm ne tarz-ı ' acib
Aç açık değil yoksul bir garîb

95 Ulu ikrâmın ' âlem şümûldür
Soñsuz ni' metin ğâyet mebzûldür

4

Eşyâda efđal değil mi Âdem
Kıldı evlâdın Tañrı mükerrerem

Onlarda şudür ederse ' işyân

- Âfâkı tutar şadâ-yı ğufrân
 Fâtîhasıdır ʿ âlemin Âdem
Halîfetullâh esmâya mahrem (s. 27)
- Rahmetullâha* Âdemde fütûh
 Âdemle geldi her eşyâya rûh
- 100 Öğretti Tañrı *esmâ-yı külh*
 Âdemde etdi ʿ ilmi tecelli
- Etti hitâbet minberde Âdem
 Oldu melekler ol cemde hem dem
- ʿ İrfân-ı Âdem çün zâhir oldu
 Melek ʿ âlemi hayretle doldu
- Gördü melekler deryâ-yı *Nûmun*
 Esrârını *mâlâ taʿlemûnun*
- Secde ediniz emri olunca
 Kışkandı şeytân emri duyunca
- 105 Küstahlık etdi etmedi secde
 Tañrı da etdi laʿ netle müjde
- Etdi melekler secde mükerrer
 Gerçeklere hem böyle muqarrer
- Olmağ için eş Âdeme Havvâ
 Hâtem-i hilkat şûret-i raʿ nâ
- Cennet maqardı bu iki çiftler
 Âsûde hayât mebzûl niʿ metler
- Şâfiyullâhdır* diğeri bir adı
 Şaflığıyla düşmana aldandı
- 110 Memnûʿ meyveyi yedi ve düşdü
 Arza türlü mihnete kavuşdu
- Yıllarca Âdem çekdi meşakkat
 Çekdi bu yüzden Havvâ da mihnet
- ʿ Âferîn diledi ʿ afva kavuşdu
 Havvâ ile de yine buluşdu
- Memnûʿ ı tatmağ oldu bir hikmet

Açıldı böyle ebvâb-ı rahmet

Âdem Havvâdan olmuşdu pek şâd
Yağın oldukça gelmişdi evlâd

115 Tañrı ider mi tağyîr-i sünnet
Kânûn-ı ezel değışmez elbet

Bir *mâ'idâfîk* rûh etdi ilkâ
Oldu mebâyız erhâmda ihyâ

Toprakdan ğidâ cismi yaşadır
Şulbe giden şu nesli yaşadır (s. 28)

Bir şulbden düşen bir damla meni
İnşâya sebep kıldı Hağ beni

‘*Alağa muzğa ‘izâme lahm*
İnkılâb içinde oldum inşâ

120 Ulu bir kudret eyledi ihyâ
Kavğâ çamırına karar mı a‘ lâ

Şûretim ahsen edüb hem fağın
Yücesin yüce a‘*lel-hâlıkıyn*

Bir damlacığdan deryâ-yı hikmet
Eyledi beni dürr-i muhabbet

‘Acz-i mâhğzen bu âdemiyyet
Var onda pek çok âşâr-ı kudret

Âfâğ-ı enfüs dârü’l-‘ulûmdur
Bağr-ı ledün hem kenzü’l-fünûndur

125 Ölse de ihyâ eyler o Kâdir
İrcâ‘i bilmâ eyler o Kâdir

Ölmüşleri sen şağma dirilmez
Ğâfil olanlar bu sırrı bilmez

Eyle tefekkür sen kendi kendiğ
Bir damlacığdan dünyâya geldiğ

Ğarışır nuğfe bağ *hel’etaya*
Ğören duyan bu ğilkate maya

Eyler hidâyet doğru yolu Hağ

- Diñle baq oqu âyâtı elhaq
- 130 Duymaq ve görmek yoq gökde yerde
Dağlarda hatta baırda berde
- ‘Aql-ı ferâset idrâk-ı ‘irfân
Tedbîr irâde kudret firâvân
- Var sende böyle birçok emânât
Zulmetme câna gel cehlını at
- Tahrîf olunmaz âyât-ı muhkem
Enfüs ü âfâq yazmaqda her dem
- Taıırı kelâmı şekk yoq ki sensin
Esmâ şıfâtı muılaq ki sensin
- 135 Şâhid ararsañ bu iddi‘ âya
Aısen şıfâta zât oldu ğâye
- Sende o aısen şüretle sıret
Her vârı câmi‘ baır-ı bî-ğâyet (s. 29)
- ‘Ahd-i eleste ervâhı da‘vet
Etdi ve yazdı mîşâq-ı hüccet
- Ân-ı zuhûr-ı yevm-i ezelde
Şâhid edüb de Haq seni sende
- Qurdu erkâmı koydu temel Haq
‘Ahde vefâ et olsun yüzüñ aq
- 140 Ğâfil değılsin âhz eylediñ yed
Gerçek bir erle ‘ahdiñ mü’ekked
- Âdâbı öğren her şeyden evvel
Erkâmı aıla çünkü mü’evvel
- Şüretle kıldı bu mülki âbâd
Etdi bizi Haq sıretten irşâd
- Câmi‘ ledünni bünyâd-ı Âdem
Olmaz mı vâriş evlâd-ı Âdem
- Yıqan arım sen şeytân-ı cehlden
Qalbin temizle tül-i emelden
- 145 Sende gizlidir Taıırı şıfâtı

Çoğaldub halka yaydı berâtı

Bu üslûb ile kitâb-ı meftûr
Âfâkı tutar bu *rağk-ı menşûr*

‘Ulvî ve süflî evvel ve âtî
Hepsi var onda gör beyinâtı

Aç kalb gözünü irfân ile bak
Yazmağda âyât enfüsle âfâk

Bak oğu onda cennât-ı hûrî
Mûsâ kimdir bil añla ne Tûrî

150 Yâ Rab nedir bu mükerrerâtın
Ta‘ addüt etmez onuñla zâtın

Her noktada var muhîî-i â‘ zam
Her zerrede var Mesîh ve Meryem

‘ Aynı noktadan gelmişken insân
Çokluğu görüb olmağda hayrân

Kendi ‘ âlemden daha genişken
Görse olurdu kendinden ürken

Sensin Âdemin şûrette ‘ aynı
Arayub bul iç sîrette ‘ aynı

155 **Feyzî** sezilir şifât-ı Mevlâ
Ġafletde misin yazık sen hâlâ (s. 30)

Âdem kılgın geyip de böyle
Ġâfilce ‘ ömür ‘ ömür mü söyle

Şûretiñ seniñ ‘ aynı o şûret
Başkalık kalmaz toğrulsa sîret

Ġilkat kitâbın ara sen senden
Yazar o oğu ezel deminden

Sen merkez idiñ tecelliyâta
Senden giden yol erer o zâta

160 Tañrı saña bak sevgisin şunar
Uyma şeytâna Tañrıdan et ‘âr

Medâr bulmağsa ‘ ömr-i câvidân

İnsânda ara insânda o cân

Âdemin sırrı gelir mi dile
Bilmez o sırrı melekler bile

Yetmez mi sana bu sözler ey cân
Heb muğarrebîyn değil mi insân

164 Bism-i *er-rahmân* ‘*alleme*’-*l-kur’ân*
Halâka’-*l-insâne* ‘*alleme*’-*l-beyân* (s. 31)

Sonuç

Feyzî mahlaslı Ali Feyzi Kızılkıçlı vermiş olduğu çok sayıda eserle Balıkesir’de yetişmiş önemli şairlerden biridir. 1868-1946 tarihleri arasında yaşamış olan şair; zeytin ticareti yapmış, İstanbul’da bulunmuş, Bektaşî dergâhına bağlanmış, Karesi mutasarrıflığında çalışmış, bir süre Hürriyet ve İhtilaf Fırkası’na katılarak siyaset yapmış ancak görüş ayrılıkları nedeniyle bu fırkadan ayrılmış, Kuvayımiliyeye katılarak III. Balıkesir Kongresi’ne delege olarak katılmıştır. Böylelikle geçmişte Balıkesir’in sosyal, politik, idari, ticari ve edebî çevrelerinde etkin bir şekilde varlık göstermiştir. Feyzî çoğunluğu dinî-tasavvufî olmak üzere birçok eser vermiştir. Bunlardan bazıları fikrî içerikli mensur bazılarıysa manzum niteliktedir. Atasözleri sözlüğü ve anılarını da kaleme almış olan şair pek çok yazı türünü deneyimlemiştir. Feyzî Arap alfabesini kullanmış, harf inkılabından sonra Latin harfleriyle de eser vermiştir. Onun önemli eserlerinden biri İrfan Yolu adını taşıyan divanıdır. Divanında halk şiiri nazım şekil ve türlerine yer verse de kullandığı dil ve teknikten divan şiiri geleneğine daha yakın olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü divan şiirinin pek çok nazım şeklinde şiir yazmış, aruz ölçüsünü başarıyla kullanmıştır.

Çalışma konusu olan mesnevi; 164 beyitten oluşmakta, recez bahrinin müstef’ilâtün/ müstef’ilâtün (fa’lün fa’ülün fa’lün fa’ülün) kalıbını taşımaktadır. Eserde ağırlıklı olarak tam ve zengin kafiye yapıları vardır. Kafiye yapılarının çoğu Arapça ve Farsça kelimelerden, yirmi kadar beytinki ise Türkçe kelimelerden oluşmuştur. Mesnevilerde diğer nazım şekillerine göre oldukça sade bir dil kullanılır. Feyzî’nin mesnevisini de mesnevi geleneğiyle paralel olarak sade kabul etmek mümkündür. Yine de işlediği dinî-tasavvufî içerik nedeniyle Arapça ve Farsça kelime ve ibarelerin sayısı az değildir. Ayetlerden yapılmış alıntılar, bazı beyitlerin anlaşılabilirliğini zorlaştırabilmektedir. Feyzî’nin külliyyatında halk şiiri nazım şekillerinin ve dilinin hatta dönemin Batılılaşma temayüllerinin etkisinde kalarak çağdaş bir dil ve anlatımın varlığı düşünüldüğünde, bu mesnevinin ağır bir dile sahip olduğunu söylemek gerekir.

Feyzî’nin bu mesnevisi tasavvufî içerikli bir mesnevidir. Şairin mesnevinin başına düştüğü nottan anlaşıldığına göre eserin ortaya çıkış ilhamı, bahar ve yaz manzaralarıdır. Eser, şair tarafından dört bölüm olarak numaralandırılmıştır. Ancak 130. beyitten sonrası “hâtime” nitelikli olduğundan mesnevinin beş bölümlük olduğu söylenebilir. Mesnevinin birinci bölümünde yaratılışın başlangıcı, ikinci bölümde göğün yaratılışı, üçüncü bölümde yeryüzünün yaratılışı, dördüncü bölümde insanın yaratılışı ve son bölümde insanlığın farkına varması gereken dersler ve hakikatler anlatılmıştır. Bu mesnevîde klasik mesnevinin barındırdığı bölümler net bir şekilde yoktur. Giriş bölümü sayılabilecek tevhit, münacat, sebep-i telif bölümü barındırmamaktadır. Eser besmele ile başlamakta ve doğrudan konunun işlenişine geçilmektedir. Şiirde herhangi bir iç başlıklandırma kullanılmamıştır. Bir dua ve fahriye bölümü de mevcut değildir. Ancak

konunun işlenişi 130. beyitte son bulmakta ve bu beyitten sonraki kısım, nasihat içerikli anlatımıyla bir hâtime görünümü kazanmaktadır.

Feyzî ne kadar divan şiiri geleneğine uygun eserler yazmış olsa da XIX. yüzyılda belirginleşen şekil ve içerik yenilenmesi sürecinin bir miktar tesiri altında kalmıştır. Önceki yüzyıllarda kesin bir biçimde uygulanan edebî kuralların değişime uğradığını Feyzî'nin mesnevisinde de görmek mümkündür. XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında divan edebiyatının ve mesnevi nazım şeklinin varlığını, uğradıkları değişimin yereldeki yansımaları takip edebilmek açısından Feyzî mahlaslı Ali Feyzi Kızılkıçlı'nın şiirleri oldukça önemlidir. Yazmış olduğu bu mesnevi ise divan edebiyatının son mesnevilerinden biri olması nedeniyle değerlidir.

Kaynakça

- İpekten, H. (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh yayınları.
- Kartal, A. (2007). XIX. Asır Mesnevîleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(10), 353-432.
- Kartal, A. (2001). Türkçe Mesnevîlerin Tertip Özellikleri. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 69-119.
- Kutlar, F. S. (2000). Mesnevi Nazım şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevi Araştırmalarıyla ilgili Bir Kaynakça Denemesi. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 102-157.
- Mengi, M. (1997). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi-Metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Okuyucu, C. (2013). *Divan Edebiyatı Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Özgül, K. (2012). XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış. *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 3-13.
- Saraç, Y. (2015). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim- Ölçü- Kafiyeye*. İstanbul: Gökkuşbe yayınları.
- Tuğlacı, S. K. (2017). *Eserleri Üzerine İncelemeler*. <http://alifeyzikizilkeceli.com/> [Erişim tarihi: 02.11.2023].
- Ünver, İ. (2004). Mesnevi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 29, s. 322-324). İstanbul: TDV Yayınları.
- Yıldız, A. (2012). 18.Yüzyıl Mesnevîlerinin Işığında Osmanlı Edebiyatında Edebî Çözümle: Klasikten Klasik Sonrası Devreye Geçiş. *TÜBAR*, 32, 307-329.
- Yılmaz, O. (2012). *XIX. Yüzyıl Mesnevîleri, XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, 81-108.
- <http://alifeyzikizilkeceli.com/eserleri-2/> [Erişim tarihi: 27.07.2023].